

Nagy Péter: A loftokról

Loftban élni – azaz elhagyott ipari épületekben kialakított lakásokban lakni – valamikor forradalmi tett volt.

Manapság e szónak és vele együtt a loftok által képviselt életformának már más jelentése van. A loftok legnagyobb része a gazdasági és társadalmi elit „szolgálatában” áll, a loft fogalom szoros összefüggésbe került a pénzzel, illetve világszerte designerek és építészek céltáblájává vált. Érdeemes felidézni azt a gazdasági, társadalmi, szociális helyzetet, ami az 1950-es években, New York-ban az első loftlakások kialakulásához, és ezzel együtt egy új életforma megszületéséhez vezetett.

Az eredeti értelemben vett „loftélet” szegény művészekkel kezdődött, akik elhagyott, korábbi ipari épületekbe költöztek. Két alapvető oka volt e mozgalomnak: az üresen álló ipari csarnokok nagyon olcsón elérhetők, bérelhetők voltak – lásd később –, illetve elegendő teret biztosítottak ahhoz, hogy egy helyen lehessen lakni és dolgozni. Ezekkel a gondolatokkal és szükségekkel indult útjára egy mozgalom, ami azóta többször változott és átértelmeződött, igazodott kulturális és földrajzi sajátosságokhoz, és töretlenül tovább hódít.

A 19. század közepén az amerikai gazdaság nagy mértékű fellendülésen ment át. Elsősorban a könnyűipar fejlődött óriási léptékben. Ennek megfelelően az 1850-es években New York Soho negyedében sorra épültek ipari épületek, az alábbi alapvető elvek szerint: hatalmas egybefüggő terek, vasvázás szerkezet, többszintes kialakítás, a vázás szerkezet jóvoltából nem teherhordó homlokzati falak, így hatalmas méretű üvegfelületek.

Az 1950-es évekre az ipari tevékenység ezekben az épületekben megszűnt, a csarnokok üresen álltak, a városvezetés le akarta bontatni őket. New York Város Tervező Bizottsága megbízta Chester Rapkin professzort, hogy készítsen egy tanulmányt a Soho épületállományáról, műszaki állapotáról, a bontás és a későbbi fejlesztés gazdasági feltételeiről. A tanulmány 1963-ban készült el, és meglepő megállapításokat tett: a térségben a város számára hasznos gazdasági mozgások vannak, a Soho épületei nem néptelenek, illegálisan művészek használják a csarnokokat, illetve az öntöttvas szerkezetű ipari csarnokok megőrzésre, felújításra alkalmasak. Ennek hatására 1964 – ben törvény született New York-ban a loftokról – lásd később -, és a városrész virágzásnak indult.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a loftélet elterjedése mögött meghúzódó politikai okokat sem. Az 1950-es évek amerikai ultrakonzervatív társadalma szinte kikövetelte maga ellen a lázadást. Az amerikai középosztály életmodellje – az elővárosi kertesházzal, autóval és gyerekekkel – oly unalmas és taszító volt a kor haladó gondolkodói számára, mint egy banktisztviselőnek egy omladozó ipari csarnok. Az idejétmúlt társadalmi konvenciókkal való szembefordulás egy kézenfekvő eszköze lett a „loftélet”. E tiltakozásnak volt még egy pikantériája: 1964 –ig beköltözni egy ipari épületbe teljességgel illegálisnak minősült, így a fiatal művészek a törvényen kívüliek egzotikus és kalandos világába csöppentek bele. Ezek után természetesen - akár a hamburger (nem véletlen a hasonlat, aminek analógiája a szintén loftban élő Andy Warholnál megtalálható) – a „loftélet” meghódította Berlint, Londont, Párizst és talán Budapestet is.

Gyakorlatilag így vált egy illegális mozgalom napjaink „trendi” nemzetközi divathullámává, és változott a loft fogalma, jelentése térben és időben.

Az „eredeti” loft

Manhattan New York leggazdagabb része. A Midtown felhőkarcolói és a Wall Street üzleti negyede közé ékelődtek az elhagyott ipari épületek. Már az 1940-es évektől ezek – mint idegen testek – a 19. századi ipari tevékenység eltűnését hirdették. Ide költöztek először fiatal művészek kis csoportjai, és béreltek loftokat 10-15 dolláros havi bérleti díjért. (1975-ben 400 dollár bérleti díjat kértek egy ilyen lakásért) Ezek a loftok nem rendelkeztek fűtéssel, nem volt bennük WC és fürdő, – az egyetlen igazi luxus a tér volt. Ebből már látszik, hogy milyen távol álltak ezek a bohém loftok a ma divatos egyterű lakásoktól.

1. kép

Mindezek ellenére a kor legnagyobb művészei költöztek ide: először Barnett Newman 1943 –ban, Robert Rauschenberg 1953 –ban, később La Monte Young, Andy Warhol, Brecht vagy Yoko Ono. E mozgalomnak a 19. század végi Párizs művészei adták a modellt, akiknek a lakhelye szintén megegyezett a „munkahelyükkel”.

A művészeti gondolkodás változása – lásd később – szoros összefüggésben volt az élet- és alkotó térrel, illetve ezek átalakulásával. A loftokat végigkísérik a következő fogalmak és képviselőik: absztrakt expresszionizmus, pop art, minimal art, cinetic art, fluxus, happening. Innen indul több kortárs művészeti kezdeményezés: performanszokat tart Yoko Ono a saját lakásában, szintén saját loftjában zajlanak George Brecht happening-jei. A művészeket nemsokára a galériák és kiadók is követik. 1968 és 1972

között nyílnak meg Paula Cooper, Richard Feigen vagy Leo Castelli galériái. Ebben a mozgalomban gazdasági szempontok is szerepet játszottak. Az alkotók közelében létesült kiállítótermek, galériák viszonylag olcsón tudtak szert tenni nagy méretű terekre. Ez még egy praktikus szempontból lett fontos: a fent említett művészeti törekvések, irányzatok már nem „hagyományos” méretű és kialakítású alkotásokban öltöttek testet, így ezeket sok esetben be sem tudták volna mutatni máshol, csak nagyterű loft galériákban. Ez az egész jelenség ekkor még mentes volt a divattól, és merészségét mutatta, hogy olyan évezredes intézményeken lépett túl, mint a múzeum, színház. A művészeti gondolkodás forradalma egyidejűleg zajlott a loft kialakulásával és térhódításával. A művészek nem dekorálták a teret, a művészetnek már saját tér kellett.

2. kép

1964-ben megszületett a loftokról szóló törvény, ekkor engedélyezték, hogy művészek – de csak művészek! – elhagyott ipari épületekbe költözhessenek. Az alkotókat hatósági nyilvántartásba vették. 1965 –ben 3000 regisztrált művész élt és dolgozott a SoHo-ban loftokban. Az ajtókra A.I.R. feliratú táblát kellett elhelyezni – Artists in Residence – a tűzrendészeti előírások miatt. Mára e táblák gyűjtők féltett kincseivé váltak.

3. kép

A „romantikus” loft

Csak azok találhatják az ipari épületeket romantikusnak és érdekesnek, akik nem ismerik egy igazi gyár működését.

A mai ember véleményét, érzéseit a „loftéletről” már alapvetően a média és a távoli múlt iránt érzett romantikus vágyódás határozza meg. Ahogy egyre távolabb kerülünk a klasszikus ipari koroktól, és behatolunk az információ és számítástechnika világába, egyre nagyobb nosztalgiával tekintünk vissza azokra az időkre, amikor az ipar és termelés még kézzelfogható és bárki számára átélhető valóság volt. A loft szó hallatán mindenkinek csupasz téglafalak, látható gépészeti vezetékek, vasoszlopok jutnak eszébe, de amíg egy elhasznált, lepusztult épület idáig átalakul, komplex utat jár be.

4. kép

Henry Smith-Miller szerint – aki 1972 után sok loftot tervezett New York –ban – a „loftélet” nem romantikus, sokkal inkább nomád. A loftok szegényesek, puritánok, az egyetlen luxus, amivel élni és visszaélni is lehet, az maga a tér.

Ellentmondásos, de a „loftéletet” senki nem tudta romantika nélkül szemlélni.

Jane Jacobs *The Death and Life of Great American Cities* (1961) című könyvében üdvözli azt a gazdagságot, ami a régi és az új épületek egymás mellettiségéből adódik, és azt a sokféle tevékenységet, amelyeknek teret biztosítanak. A legélvezetesebb látvány a nagyvárosokban az eredeti épületek új használat érdekében történő furcsa átalakításai. Ezért varázsol el mindenkit a loftok világa.

James Soane szerint minden épületnek megvan a maga értelme, amit nem kell megváltoztatni. Ezért az eredeti dolgokba nem szabad belenyúlni, az új szerkezeteket eltérő módon kell kialakítani.

5. kép

Diane Lewis szerint a loftok építészeti kialakításának kihívása a párbeszéd megteremtése az új és a külső burok között.

Mindhárom építész teljesen más aspektusból vizsgálta a loftok világát, de a régihez való ragaszkodás – ami loftot csinál a térből – mindegyikükönél fontos tétel. Diane Lewis szerint ragaszkodni csak a „jóhoz” lehet és kell. A „rég” fogalma valami megfoghatatlan pozitív értelemmel rendelkezik, amit csak romantikával lehet szemlélni, de ragaszkodnunk kell hozzá. A fenti gondolatok magukban hordoznak még egy állítást: a loftok szervezése közel áll a korai modern mozgalomhoz – szabad alaprajz, a funkcionális egységek úszó objektumok -, amire nem is lehet máshogy gondolni, csak nosztalgiával.

A „romantikus” loft egy másik értelmet is kapott az elmúlt 20 évben, ami már kevésbé felemelő jelentéstartalmi változás. A korai „loftlakók” még nomád körülmények között élve nagyon erős belső indíttatástól hajtva, romantikával gondolhattak a 19. század ipari múltjára. A jelenlegi loft-tulajdonosok már a divattól hajtva, idealizmussal gondolnak a

60-as évek forradalmár művészeire, és úgy akarnak élni luxus körülmények között, ahogy a bohémek éltek.

Otthon és munkahely

A loftok sajátossága, hogy egyszerre adnak teret a munkának és a magánéletnek. A „loftlakók” nem szeparálták el munkájukat a szabadidejüktől – ez az intenzív kapcsolat különleges embereket és különleges tevékenységet tételezett fel. Loftokban a mai napig csak művészek lakhatnak legálisan. Ez nem volt újdonság, Európában már a 19. században a műtermekben éltek a művészek. Ezt a modellt vette át elsőként az absztrakt expresszionizmus, majd a pop art – szellemiségükkel összhangban -, így e műfajok és a „loftélet” egymásra találtak.

6. kép

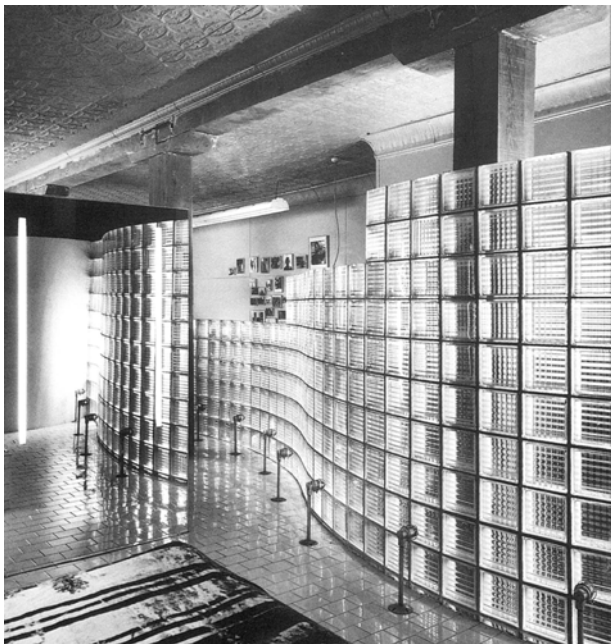
A belső térosztás, meghatározottság illetve a fent és lent hierarchiájának teljes hiánya kiváló táptalaja az alkotó tevékenységnek. Ez a rendkívüli flexibilitás egyben lehetőséget és teret is adott a különböző tevékenységek számára. Természetesen a furcsa belső hasonlóan furcsa külsővel párosult. Egy loft eddig nem látott módon kapcsolódik egy városi szövethez, éppen az ellentmondásos otthon – munkahely párosításból adódóan nincs előkert, előlépcső, kerítés, rendes bejárat ajtó stb.

A loftok – központi elhelyezkedésüknél fogva – kiváló munkahelyek voltak.

E keveredésnek két nagy ellenzője akadt: az önkormányzatok, hivatalok, illetve az ingatlanpiac szereplői.

„Loftstílus” és klisék

A „loft” szó eredeti értelmezése szerint egy gyár vagy raktár felső szintjét jelentette. Ez a jelentéstartalom kibővült, ma mindenki egy szabad alaprajzú, átalakított ipari épületre gondol, ahol az eredeti struktúra keveredik az új építészeti elemekkel. Mivel a loftok szellemisége a szabadságról, lázadásról szól, elméletileg nem beszélhetünk klisékről és stílusról, hiszen ezzel maga a loft szűnne meg, a gyakorlatban azonban kialakultak bizonyos szabályok, viselkedésformák, amiket többé-kevésbé mindenki követett.

7. kép

Sharon Zukin szerint az archetipikus loft(épület) 5-10 szintes, egy szintje 180-900 négyzetméter, a belmagasság legalább 3,60-4,50 m, a födémekek boltozatosak vagy pillérek tartják: A loftokban van teherlift, az építészeti kialakítás klasszikus, 19. századi jegyeket mutat. Az öntöttvas pillérek között a homlokzaton nagy üvegfelületek találhatóak. A felhasznált anyagok szegényesek, durvák, de tartósak.

Az angol Mail on Sunday folyóirat 1998-as felmérése szerint a loftok anyaghasználatára az alábbiak a jellemzőek: homokfúvott, kopott nyers falak, üvegtégla, rozsdamentes acél szerkezetek, durván hagyott kapcsolóelemek (csavarok, szegecsek), vas gerendák, tartók, világos fa padlók (juhar vagy amerikai tölgy), bordás

csövek vagy tagos radiátorok, esetleg padlófűtés, mindent átható soft modernizmus, Conran kiegészítők, bútorok. Általánosságban ipari anyaghasználat jellemző, esetenként néhány „extrával feldobva”, például börtön WC, kórházi csaptelepek, ipari padló stb.

A „loftélet” kitermelte a maga fetisizált szimbolikus tárgyait, amelyek kötelező tartozékai egy mai loftnak. Közös jellemzőjük, hogy nem „házi”, lakásba való tárgyak, általában kertben, szabadban használjuk őket, a testi szabadsággal kapcsolatban vannak. Ezek például a mountain bike, fitness felszerelések, görkorcsolya, súlyzók, kosárlabda palánk, játékgépek, ping-pong asztal, stb.

8. kép

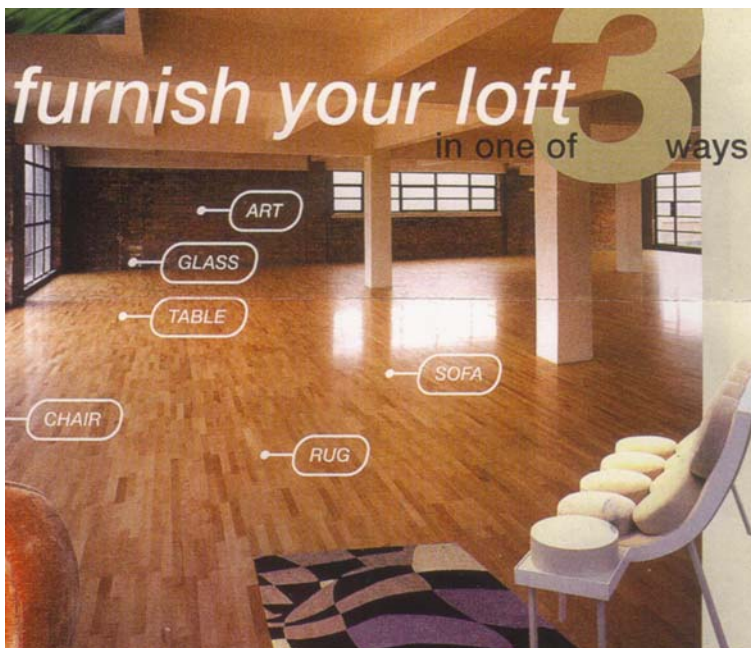
Megfigyelhető azonban, hogy a lakások magukon viselik a helyi kultúra lenyomatát is. Finnországban Alto bútorokat és lámpákat találunk, Barcelonában rattan- és bőrbútorokkal rendezik be a loftokat, és erős színeket használnak, Sao Paoloban az 50-70-es évek modern műtárgyaival díszítik a lakásokat.

A fent említett szabályok éles ellentétben állnak a loftkultúra szellemiségével, ami a legteljesebb szabadságon alapul. Klisék vannak, „loftstílus” azonban nincs, illetve ha van, akkor az olyan, amilyennek csak akarjuk.

Image

A loftok kialakítása és értékesítése esetén a fejlesztők és beruházók felelősége nagyobb, mint egyéb ingatlanoknál. A loftok mindig a figyelem középpontjában állnak, ahol régi épületeket lehet megmenteni vagy tönkretenni, izgalmas építészeti feladatokat lehet megoldani. Minden nehézség ellenére helyes beruházói magatartás esetén az átlagosnál nagyobb profit realizálható.

Az 1970 –es években szemléletváltás ment végbe az amerikai társadalomban. A középosztály számára új élet- és kulturális modell született és vált követendővé: a művészet modellje. Mindenki szerette volna azt érezni, hogy szabadon, a társadalmi konvencióktól mentesen, öntörvényűen él, akár az eredeti „loftlakók”, persze mindezt már nem az eredeti nomád körülmények között. Az egyre inkább romantikussá váló loftok értékesítéséhez ekkor a művészek és a művészvilág arculatát használták fel.

9. kép

A potenciális loft vásárló művészi beállítottságú, szereti a mozgást, exhibicionista, társasági ember, egyszerre vidéki és városi életet akar élni. A „loftlakók” innovatívak, ötletesek és keményebbek az átlagosnál. Általában ezek az állítások teszik vonzóvá a loftokat a vásárlók körében. Mindezt művészek legitimálják. A világ legnagyobb loftokkal foglalkozó – fejlesztő és forgalmazó – cége a Manhattan Loft Corporation

megalakulása óta kilencszerezes profitnövekedést ért el. Ebből látható, hogy a loftok az ingatlanpiacnak egy speciális, de jövedelmező szegmense.

A loftok egyedi és erős image-ét a média is kihasználja. A „loft érzés” gyakorlatilag minden terméket eladhatóvá tehet. Filmek tucatjainak színhelyéül szolgálnak loftok, kihasználva e terek egyedi hangulatát.

Kortárs művészet

A „loftkultúra” nem értelmezhető a vele párhuzamosan pezsgő szellemi, művészeti élet nélkül. A teljesség igénye nélkül, csak néhány példán keresztül próbálom bemutatni azt a szoros kapcsolatot, ami a korszak meghatározó művészei és a loftok kialakulása, elterjedése között létezett.

Szinte valamennyi művészeti ágról elmondható, hogy fizikai értelemben is kinőtték a hagyományos műtermeket, így egy nagyon profán és banális oka is volt a művészet és a loft egymásra találásának. Másrészt a díszítő, ábrázoló művészetet drasztikusan és brutálisan támadó fiatal lázadók gondolkodása oly mértékben tért el a hagyományostól, hogy a lét és alkotás számára is alapvetően más teret kívánt.

Jackson Pollock – absztrakt expresszionista festő képeinek nincs előre meghatározott külső tartalma, az a festő belsőjéből fakad. Nem ábrázol. A képei földön fekvé készülnek, nincs orientáció, nincs fent és lent. A táblakép létjogosultságát vitatja, ugyanúgy, ahogy a loft a táblaképek bemutatására szolgáló múzeumokét.

Robert Rauschenberg 1953 után maga is „loftlakó” volt. Egyik fő célja a kapcsolat, híd megteremtése volt a művészet és a mindennapi élet között. Ez gyakorlatilag a loft egyik definíciója, ami egy művésznek egyszerre műterme és lakása is.

Andy Warhol – aki szintén illegális beköltöző volt - és a pop art alap gondolata is ugyanerre épül. A mindennapos dolgok, hétköznapi tárgyak és a művészet összekapcsolásának legjobb terepe szintén egy loft volt.

A cinetic art kísérletet tesz valós mozgást vinni a műalkotásba, ami összefügg az 50-es évek technológiai újításaival. Ezek a folyamatosan változó alkotások és a minden meghatározottságot mellőző loft nagyon közeli szellemi rokonságban voltak.

A fluxus a maga mindent összekeverő, spontán alkotói módszerével, ami nélkülöz minden előzetes tervezést, és összemosza az eddig egymástól elkülönült művészeti ágakat – alap gondolatában nagyon közel áll egy végtelenül áramló teret magában foglaló lofthoz.

Lényegében a kapcsolat nem is ábrázolható helyesen ilyen formában, hiszen a „loftélet” és maguk a loftok nem kapcsolatban álltak a fenti művészekkel és stílusokkal, hanem azok részei voltak, együtt, egymást erősítve jöttek létre és váltak később divattá is.

Képek jegyzéke:

1. kép Robert Motherwell Manhattan –i loftjában
2. kép Elaine de Kooning (1961) a loftjában fest
3. kép Kreuzberg, tipikus loft
4. kép The Factory raktár, London, Shoreditch
5. kép Loft, New York
6. kép Konyha és műhely
7. kép Loft, Alan Buchsbaum, New York, 1976
8. kép Egy jellemző loft belső
9. kép PURE reklámanyaga loftlakáshoz

Irodalomjegyzék:

Sharon Zukin, Loft Living: Culture and Capital in Urban Change (Rutgers University Press, New York, 1989)

Jane Jacobs, The Death and Life of Great American Cities (Pinguin, New York, 1994)

Marcus Field and Mark Irving, Lofts (Laurence King, London, 1999)

Művészettörténet jegyzetek